

EXPOSICIÓ D'ARTISTES LLEIDATANS DE 1912

Albert VELASCO

ARTS 44

El treball que aquí és presenta no es res més que un petit resum del realitzat per a l'assignatura Art Català Contemporani, impartida a la UdL pel Dr. Frederic Vilà i Tornos, al qual agraeixo el seu guiatge i la direcció d'aquest. Tanmateix, m'agradaria fer una precisió que considero necessària i que estaria en relació amb la pròpia forma d'allò que presentem. Donat el format que ofereix la present revista, hem optat per no utilitzar l'aparell crític basat en notes a peu de pàgina. Quant a la procedència de les informacions a l'entorn de l'exposició, cal dir que m'he basat bàsicament en allò publicat en la premsa de l'època, concretament als diaris *El Ideal*, *El Correo Leridano*, *El Pallaresa*, *El Diario de Lérida* i *El País* entre els mesos d'abril i juny de 1912.

Caldria remarcar, ja de bon principi, que amb el pas del temps, els historiadors de l'art han vist a la mostra que aquí ens proposem analitzar, celebrada a Lleida amb motiu de la Festa Major, com un acte rellevant per als ambients culturals i artístics de la nostra ciutat i, al mateix temps, com un dels primers passos en ferm cap a la formació d'un museu de pintura contemporània a Lleida. Anunciada per un cartell de Xavier Gosé on es pregonava un concert de Viñes i Granados, en aquesta Festa Major se celebrà a la vegada un homenatge al celeberrim poeta Magí Morera que, com a colofó, donà una conferència sobre "art" als salons on se celebrà la mostra d'artistes lleidatans.

Val a dir que l'esdeveniment que ens proposem descriure s'emmarca dins un context sociocultural i artístic força peculiar, ja que cronològicament el Noucentisme s'imposava per aquells anys a Catalunya, però cal tenir en compte que, simultàniament, els epígons del Modernisme encara estaven donant a parlar i les avantguardes ja planejaven, tot i que molt dèbilment, pel cel del panorama artístic català. El Noucentisme significà una oposició a l'Avantguarda, una lluita contra

les noves tendències incipients, però també suposà una ordenació estètica entorn a les idees d'allò mediterrani i allò clàssic. Tradicionalment es considera el 1906 com el punt d'arrancada d'una etapa especialment fecunda per a la història de la cultura catalana: és la data en què se situa el naixement del Noucentisme plàstic. Aquest any Eugeni d'Ors iniciava a *La Veu de Catalunya* el seu celeberrim *Glosari*, columna des de la qual se sustentava el concepte de la nova tendència incipient. Primordialment, en els seus inicis el Noucentisme esdevindrà una voluntat de construcció d'un país, una tendència que es mantindrà al llarg del seu desenvolupament, sent l'exposició de Lleida de 1912 una de les mostres característiques d'aquest nacionalisme, en el fons, tancat i exclusivista, ja que l'únic requisit que es demanava per a participar en ella era el fet de ser lleidatà. La funció d'aquest sentiment nacional cohesionador esdevingué quelcom més que un grup de simples qüestions estilístiques i literàries, ja que neix de l'empenta d'una burgesia que vol aglutinar a l'entorn d'ella tot el país, i en el nostre cas, tota una ciutat. És, així, una època marcada per un sentiment de col·lectivitat lligada a la voluntat ètica del moviment i, a

Guardarrama (o Picos de la Najarra), d'en Jaume Morera i Galícia (1854-1927), ara participant en la mostra, donada a la Diputació per l'artista mateix poc després de l'exposició i conservada al Museu Morera de Lleida.

la vegada, adherida al component nacionalista. Una prova de tot això seria tota la tasca difusora d'Enric Prat de la Riba, que l'any anterior havia publicat *La Nacionalitat Catalana*, però sobretot cal remarcar el paper de *Solidaritat Catalana*, (especialment a partir de les eleccions de 1907), aquella unió de forces polítiques que lluitava contra la política anticatalana dels governs liberals de Madrid, i a la qual s'adheriren Alfred Pereña, un dels organitzadors de l'exposició lleidatana de 1912, Joan Bergós, Marià Jaques, Mariano de Gomar, Ignasi Simón i Joan Lavaquial, noms la majoria dels quals ens apareixeran més endavant vinculats a tot l'entramat situat a l'entorn de l'exposició.

Amb tot, hauríem de preguntar-nos quina era la relació de Lleida amb totes aquestes idees. En primer lloc, i com ja s'ha deixat entreveure unes línies més amunt, el marcat caràcter nacionalista de la mostra d'artistes lleidatans vindria donat, principalment, pel fet d'integrar únicament artistes de les contrades lleidatanes, qüestió que hauríem de relacionar amb tot el corrent nacionalista lleidatà. Alfred Pereña, un dels integrants de la Comissió Organitzadora de l'exposició, estava directament relacionat amb aquestes tendències, així com Joan Lavaquial i Mariano de Gomar, que formaren part de la Junta d'Admissió i Instal·lació d'Obres de l'exposició, però a l'entorn de la mostra se situà tot un grup d'intel·lectuals, polítics i personatges diversos que reforçaren aquests vincles. Amb tot, val a dir que l'ambient artístic de la Lleida de 1912 dista molt del de Barcelona quan a pressupòsits noucentistes en els idearis dels intel·lectuals, ja que la nostra ciutat ha anat sempre, com es diu vulgarment, «a remolc» d'allò que

s'ha fet a la resta del país. Donat el caràcter introductor del nostre estudi no ho portarem a terme, però fóra interessant analitzar el panorama de la literatura i de les lletres lleidatanes en aquells anys on segurament trobaríem força aspectes que encara vincularien aquests ambients amb aquells que possibilitaren l'anomenada *Renaixença* uns anys abans.

Per altra banda, i si haguéssim d'inserir l'exposició en els ambients artístics catalans d'aquell moment, cal re-

Logotip de l'exposició.

Conservación o De fiesta, obra d'en Xavier Gosé (1876-1915), Obra conservada al Museu Morera de Lleida i que també fou mostrada en l'event.

Vista general de la mostra.
Saló de sessions i avant-saló de l'Ajuntament de Lleida.

marcar que en els anys que envolten la mostra, apreciem a Catalunya un notable increment de les exposicions col·lectives, que agrupaven, en la majoria dels casos, artistes per tendències estètiques, i com en l'exemple de Lleida, per lloc de naixement. Entre totes les exposicions que van dur-se a terme al Principat durant aquella època, segurament la més significativa fou l'*Exposició d'Art Nou Català* que se celebrà a Sabadell l'agost de 1915, i que era moguda per l'interès d'alguns a potenciar un art alternatiu a aquell més acadèmic.

L'exposició lleidatana integrava pintura, dibuix, escenografia, escultura, cisell, forja, caricatura i fotografia, és a dir, un ampli ventall de disciplines artístiques que feren sentir el motiu que movia a la Comissió i que volgueren fer palès en el discurs inaugural: la creació d'un museu a Lleida. Tanmateix, la gran exposició lleidatana de 1912 esdevingué el punt d'inflexió dins els nous aires que es respiraven en l'ambient artístic lleidatà, suposant, a la vegada, una consolidació definitiva de la vàlua de l'art lleidatà i organitzant-se gràcies a la iniciativa de quatre personatges que tingueren molt a dir en els ambients culturals d'aquella època: Alfred Perenya, Lluís Izquierdo, Amali Prim i Felip Pleyán. En favor dels organitzadors de l'exposició cal destacar el treball i esforços diversos realitzats per aconseguir reunir les obres d'uns artistes desperdigats, i que per a la major part dels lleidatans eren totalment desconeguts.

L'exposició fou gestada amb l'adequat encert, i els artistes respongueren a la invitació que en nom de Lleida

se'ls adreçà amb una quantitat important d'obres -220- que ocuparen el Saló de Sessions de l'Ajuntament i el corresponent avant-saló. Lògicament, un esdeveniment d'aquestes característiques que no havia tingut una tradició anterior consolidadora, necessitava de l'implicament de molta gent, i així, en un diari de l'època podem llegir:

"La comisión organizadora tiene el proyecto de convocar una reunión de todas las personas y entidades de esta ciudad, amantes del arte, para estudiar la manera de que la exposición alcance mayor éxito y hacer, en honor de los artistas que tan patrióticamente han respondido, algo que demuestre el cariño y la admiración que Lérida siente por ellos." (Vegeu *El Correo Leridano* núm. 467 de l'1 de maig de 1912. També es fan ressò de la notícia *El Diario de Lérida* núm. 10222 del 30 d'abril de 1912, i *El Ideal* núm. 3557 del 28 d'abril de 1912.)

En l'aspecte organitzatiu, l'exposició es gestà mitjançant una Comissió Organitzadora integrada per Izquierdo, Pleyán, Prim i Pereña i una Junta d'Admissió i Instal·lació d'Obres formada per Miquel Fontanals, Hermeni Fornés, Fèlix Font, Mariano de Gomar, Juan Lavaquial, Francisco de P. Morera, José Plana Castillo, Vicente Soriano i José Maria Vicens. També es nomenà un Comitè d'Honor força curiós a base de sis presidències honoràries vinculades amb les autoritats, un President Efectiu que fou l'alcalde Pedro Mor i norant-sis vocals entre els quals hi figuren persones amb un important pes a la ciutat i que tenien representacions en els comicis, professions liberals, entitats polítiques i

culturals, premsa, etc. Com a Presidents Honoraris foren nomenats el Governador Civil de la província, el General Governador Militar, el Bisbe de la Diòcesi, el President de l'Audiència Provincial, el President de la Diputació Provincial i el Delegat d'Hisenda de la Província. Pel que fa als vocals, entre una llarga llista de noms destacaríem a Mariano de Gomar (exsenador del Regne), Eduardo Aunós (Diputat provincial), Magí Morera i Galícia, Humbert Torres Barberà (Tinent d'Alcalde), Frederic Godás (Director del Liceo Escolar), Celestí Campmany (arquitecte provincial), Ramon Gosé (Notari i familiar del pintor Xavier Gosé), Román Sol (exalcalde), Joan Bergós i Dejuan (Corredor de Comerç i pare del pintor Joan Bergós i Massó). Entre les corporacions que també formaven part d'aquest conjunt de vocals cal destacar al Col·legi d'Advocats de Lleida, el Cabild Catedralici, el Seminari Conciliar, el Col·legi de Metges, el Col·legi de Farmacèutics, l'Academia Bibliogràfica Mariana, el Centre Excursionista de Lleida, el Casino Principal, el Centre Republicà, la Joventut Carlista, la Joventut Republicana, la Joventut Catòlica, la Lliga Regionalista, la Lliga Catòlica o la Cambra de Comerç. Val a dir que José Albiñana esdevingué el vocal del Comitè d'Honor de l'Exposició. (Per obtenir la llista completa vegeu *El Correo Leridano* núm. 474 del 9 de maig de 1912, *El País* núm. 9771 del 10 de maig de 1912, *El Pallaresa* núm. 5859 del 15 de maig de 1912 o *El Ideal* núm. 3566 del 9 de maig de 1912, ja que tots publiquen la mateixa llista).

Quan ens enfrontem davant la veritable significació de l'exposició de 1912, hem de veure-la, històricament,

com la primera revisió de conjunt de la pintura lleidatana. Josep Miquel Garcia remarca que el 1912, quan la consciència de la vàlua artística del conjunt arquitectònic de la Seu Vella era ja una realitat, l'atenció cap als nous artistes semblà més necessària. Era el moment idoni perquè en Pleyán, Prim, Izquierdo i Pereña comencessin a gestar l'exposició, segurament cap a finals de 1911 o principis de 1912, encara que les primeres notícies sobre aquesta no apareixen a la premsa del moment fins a principis d'abril d'aquest darrer any.

Quant als artistes que hi participaren, en trenta-un concretament trobem els noms d'Antoni Alsina, Ramon Alsina, Josep Álvarez, Joan Bergós i Massó, Francisco Borràs i Farràs, Ramon Borràs, Ramon Borràs Vilaplana, Joan Borrell i Nicolau, Lluís Botines Font, Tomas Boix Soler, Pere Corberó Casals, Antònia Farreras, Ramon Fontanals, Hermini Fornes, Baldomer Gili i Roig, Xavier Gosé, Lluís Izquierdo, Ignasi Jaques, Lluís Lladó, Josep Martí Garcés, Jaume Morera i Galícia, Maria Morera i Camps, Carles Mostany, Prudenci Murillo, Francisco Pallàs Casañé, Carles Perelló, Carme Permanyer, Antoni Samarra, Vicens Soriano, Josep Maria Vicens i Manuel Villegas Brieva. Entre tots aquests, cal remarcar la figura de Baldomer Gili i Roig pel seu paper importantíssim en l'organització de l'exposició, sobretot en el tema d'instal·lació de les peces. Tot i haver-se format entre Barcelona, Madrid, Itàlia i Alemanya, sempre dedicà un afecte especial a la ciutat que el va veure néixer.

Cap al 9 o 10 de maig, solament faltaven lligar alguns detalls perquè la mostra es pogués inaugurar. El catà-

leg ja estava confeccionat, la instal·lació d'obres estava gairebé enllestida, i l'horari de visita durant els dies de Festa Major s'havia acordat que seria de 10 a 1 del matí i de 4 a 7 de la tarda.

És evident que per part dels organitzadors, des que la idea començà a planejar pels seus caps, havia aparegut un cert aire de desconfiança vers l'èxit de l'exposició i era ben normal, doncs, en un esdeveniment d'aquest tipus, amb la poca tradició que tenia a la ciutat, i pels importants treballs d'organització que comportava, era força important que el públic lleidatà s'hi bolqués amb entusiasme i col·laborés en l'adquisició d'obres. Aquesta esdevingué una demanda constant en la premsa de l'època, i el fet de que es nomenés un Comitè amb més de cent noms i entitats és una altra de les proves fefaents. Tanmateix, i en una bona mostra d'intent de «mecenatge artístic», la Comissió Organitzadora ideà un "protectorat" de la mostra destinat a garantir l'èxit de l'esdeveniment. A tal efecte, s'emeteren una sèrie de lots de vint-i-cinc tiquets cadascun, els quals es venien al despatx de l'Administració, que quedà instal·lat a l'avantsala de l'exposició. Cada tiquet costava 5 ptes., i dels 25 que conformaven cada lot, es realitzaria un sorteig i el posseïdor del número agraciats per la sort tindria dret a escollir obres d'art exposades per valor de 125 ptes. Qui posseís dos tiquets premiats de dos lots diferents, podria triar obres per valor de 250 ptes., i així succesivament.

Tot i que les vendes no van arribar als límits previstos, en línies generals hem de realitzar una lectura força

positiva i enriquidora de l'esdeveniment. És del tot evident que Lleida estava mancada d'una aurèola artística que afavorís les adquisicions per part del nombrós públic que desfilà pels salons de la Paeria. A la vegada, de les llistes d'obres adquirides se'n dedueix una col·laboració poc efectiva de les institucions i dels personatges públics, tot i que en aquell mai més ben dit "simbòlic" Comitè d'Honor es vinculà bona part de la ciutat.

Per altra banda, i també a través de la crítica als diaris, veiem com en Gosé, en Morera i en Gili i Roig, les tres grans atraccions de la mostra, triomfen sense cap mena d'objecció. Paral·lelament, un fet que crida en favor de la qualitat dels artistes allà expositors, és el gran nombre de pensionats que ens trobem concursant a Lleida. La gran majoria mostren una formació acadèmica a les grans escoles de Belles Arts del país i amb mestres de reconeguda vàlua. Amb tot, també trobem artistes dels quals sabem ben poc i que no destacaren en molts llocs més.

Gent com Alfred Pereña arremeteren contra tots els estaments involucrats en la vida cultural lleidatana, ja que van veure com els seus grans esforços per muntar una mostra veritablement ambiciosa i sense precedents a la ciutat, va ser resposta amb una indiferència gens merescuda vers la figura dels artistes. Ell, que havia estat en contacte amb els ambients barcelonins, veia, més que ningú, el profund desarrelament de Lleida en matèries d'indole artística i el seu pas retardatari enfront la resta de Catalunya. Una de les seves demandes, i que

Vista general de la mostra. Saló de Sessions i avantsaló de l'Ajuntament de Lleida.

Pati del castell de Santa Florentina, d'Antoni Samarra (1886-1914), obra participant en l'exposició de 1912 i actualment conservada al Museu Morera de Lleida.

era extensiva a molts companys seus, fou la d'un museu per a la ciutat, i l'exposició de 1912, amb la presència estel·lar d'un nombrós grup d'artistes, fou el punt de partida de futurs esdeveniments força transcendents.

Hi hauria un fet curiós que crec digne de ressaltar. Jaume Morera va fer donació a la Diputació d'una obra que tenia exposada, i dita institució el correspongué amb una placa de plata que fou oferida al pintor. No seria aquest amable gest de l'artista un antecedent de les importants donacions que realitzaria posteriorment i que suposarien la fundació del Museu Morera de la nostra ciutat? El pas definitiu es dona el 1913, quan els mateixos organitzadors de l'Exposició de 1912 deixaren anar de nou la idea del museu, i la Diputació va prendre els primers acords de creació d'un Museu d'Art a Lleida.

El 1914, Ajuntament i Diputació van acordar la creació del Museu d'Art i d'un Patronat format per representants de les dues corporacions i d'altres associacions i centres culturals de la ciutat. D'aquesta manera, es responia a aquelles reclamacions efectuades ja des de 1912 amb motiu de l'Exposició d'Art, i a la vegada, s'iniciaren les gestions per a la construcció de l'edifici que havia d'allotjar-lo al Mercat de Sant Lluís. A partir d'aquí començaren les donacions d'en Morera (1915 i 1916), al desembre del 1915 es constituí el Patronat del Museu i fou al maig de 1917, coincidint també amb la Festa Major, quan s'inaugurà definitivament el Museu, sent nomenat director Miquel Fontanals. Allò que en primera instància no s'havia aconseguit el 1912 a la ciutat, cinc anys després s'havia assolit de ple, i gràcies a dues institucions que en 1912 ja s'havien implicat força.